Gästredaktör: Fredrik Sjöberg, tel 08-13 5054, telefax 08-13 56 30, e-post: fredrik.sjoberg@svd.se

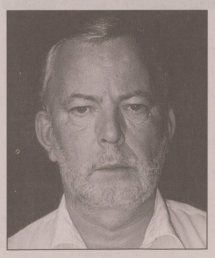

Svante Folin
Författare och kulturskribent

Sommaren lider mot sitt slut och så även min tid som gästredaktör. Det är dags att knyta ihop säcken. Anders Björnsson står redan och stampar i farstun, utvilad, solbränd och sådär lagom understimulerad som man alltid blir av för långa semestrar. Men den här helgen är min. Och nästa. Fyra essäer, sen lämnar jag fastlandet. I september ska jag inte göra någonting annat än att samla blomflugor på Runmarö.

Naturligtvis har jag sparat en del godsaker till sist. Visserligen tycker jag nog att alla mina skribenter har slagit sina saltomortaler med berömvärd stuns, men med de fyra sista är det något särskilt, åtminstone för mig personligen. Och de första två kanske också kan slå en rem om den sociobiologiska säck som jag har släpat in i spalterna.

Svante Folin är känd som ett råskinn. Det kan inte hjälpas. En verbal dynamitard som numera ägnar sig åt att utöva intellektuellt underhållningsvåld i Finanstidningen. Han var den förste av alla jag bad skriva, men jag sa också att vi på Samtider ogärna exponerar den rallarprosa som går hem i finansmarknadens kaserner. Jag bad honom kort sagt att lugna sig lite och leverera en bakgrund till den heta potatis som är debatten om sociobiologin.

Den saken kan han nämligen bättre än de flesta. Och han har fått mer stryk än han förtjänar, vilket inte vill säga lite. När hans bok "Den påklädda apan" kom ut 1983 löd ett par typiska recensionsomdömen "svårt att ta sociobiologin på allvar så länge det politiska budskapet är så reaktionärt" (GP) och "Den påklädda apan, en figur för Reagans tidsålder" (Ny Dag).

Fast han bad om det. Redan i förordet citerade han Koestler och skrev: "Mitt primära syfte är inte att malträtera socialvetenskaperna, vilket antagligen skulle uppfattas som osportsligt av "föreningen för förhindrande av grymhet mot döda hästar".

Det är klart att han fick på nöten, ett öde han delar med morgondagens författare, Edward O. Wilson.

Fredrik Sjöberg

Evolutionsläran väcker alltjämt heta känslor. Särskilt när den tillämpas på oss själva. Men trots motståndet är sociobiologin eller den evolutionära psykologin en vetenskap på stark frammarsch.

Av Svante Folin

Huset som Darwin byggde

Vilken person har utövat störst inflytande under vårt hastigt flyende millennium? Det är Expressen som frågar och lanserar samtidigt en egen lista om 33 kandidater, varav 26 män och 7 kvinnor. På svärdssidan finner vi till exempel Kopernikus, Darwin, Marx, Hitler, Einstein, Chaplin och Ray Crock (McDonalds), medan damlaget anförs av Hildegard av Bingen, assisterad av drottning Victoria, Mme Curie, Lucille Ball och Coco Chanel.

Utan större beslutsvånda skulle jag rösta på Charles Darwin (1809-82). Jag delar nämligen den amerikanske filosofen Daniel Dennetts åsikt om att Darwins idé om evolution genom slump och naturligt urval är "den bästa idé någon någonsin fått". Evolutionsläran är utan tvekan det radikalaste paradigmskiftet i tänkandets historia. Den ersätter alla tidigare övernaturliga skapelseföreställningar med en rent materialistisk, mekanisk och ändamålslös orsaksprocess. Den innebär tänkandets slutliga sekularisering eller, om man så vill, världens avförtrollning.

Trots sin status som den vetenskapliga världsbildens grundbult har evolutionsläran haft märkligt svårt att etablera sig i det allmänna medvetandet. Ännu 140 år efter sin tillkomst möter den ett mycket starkt känslomässigt motstånd, som vore våra machiavelliska intrighjärnor speciellt konstruerade för att missförstå den.

Halva USA:s befolkning följer skapelseberättelsen enligt 1:Mos, och av svenska folket tror 60% att "det finns en vilja och en mening bakom sammanhangen i naturen." Denna oförståelse övergår i rabiat ovilja när forskare nu försöker inordna självaste människan i den darwinistiska förklaringsmodellen.

I sitt epokgörande verk "On the Origin of Species by means of Natural Selection" (1859) ägnade den konfliktskygge Darwin skapelsens krona den enda meningen "ljus kommer att spridas över människans ursprung och hennes historia". Först tolv år senare hade han samlat mod och tog då, i och med "The Descent of Man and Selection in Relation to Sex", steget fullt ut och stormade det innersta citadell som bakom murar av "vördnadsfull tystnad" skyddat själen, medvetandet och moralen från den vetenskapliga rationalismens attacker.

Redan som 29-åring hade Darwin spekulerat över de filosofiska och psykologiska implikationerna av sin kätterska teori och fyllt en hemlig anteckningsbok med subversiva tankar: "Platon säger i Phaidon att våra imaginära idéer uppstår ur själens preexistens ... läs apa i stället för preexistens ... Kärlek till Gud – en effekt av hjärnans organisation ... Varför är det mer underbart att tankar är en utsöndring av hjärnan än att gravitationen är en egenskap hos materien? Det är vår arrogans, vår beundran för oss själva ... Den som förstår babianen skulle göra mer för metafysiken än Locke." Slutligen med "The Expression of the Emotions in Man and Animals" (1872) lade han grunden till en vetenskaplig, jämförande, evolutionär psykologi. Genom en serie politiska och idéhistoriska besynnerligheter skulle det ta ytterligare ett sekel innan någon vågade börja bygga på denna förstärkta grund.

Om Darwin hade rätt stod det klart att alla föreställningar om människan som framkastats före 1859 måste revideras radikalt. Med en annan härkomst var människans dilemma inte längre det fallna gudabelåtets utan den till kulturen utvandrade primatens. Men eftersom människan har en närmast desperat önskan att vara speciell och överlägsen alla andra djur, ersattes hennes odödliga själ med kulturen, det vill säga ytterst språket. Den bibliskt-klassiskt-cartesianska traditionen om dualismen mellan kropp och själ har ett fast grepp om sinnena. Härtill kommer ett antal senare dogmer enligt vilka människan helt saknar natur och är bliven så genomkultiverad, att hon lämnat biosfären genom ett verbalt reptrick.

Politiskt korrekta personer reagerar med reflexmässig aversion inför varje antydan om att människan skulle ha några instinkter eller ens beteendedispositioner, kort sagt någon mänsklig natur. Sartre skrev: "Det finns ingen mänsklig natur." Och Simone de Beauvoir fyllde i att "Vi är en varelse vars väsen är att inte ha något väsen."

Nästan 100 år tidigare hade den tyske filologen Max Müller angivit tonarten i det humanistiskt samhällsvetenskapliga mantra som lyder: "Det är vår plikt att varna Darwins stridbara lärjungar att, innan de kan tillskriva sig verklig seger, innan de kan kalla människan en avkomling av stumma djur, måste de bekriga en språkets fästning som inte skräms till kapitulation av ett fåtal slumpskott, som står ointagen och oberörd på själva gränsen mellan djurriket och människans rike."

Språket definierar alltså själva essensen av det mänskliga – om djur hade språk skulle de inte vara djur. I den postmoderna versionen har kulten av språket resulterat i den komiskt absurda idén att verkligheten ytterst är ett rent språkligt fenomen. Människor består inte av kött och blod, de är bara reflektorer där texter återspeglar andra texter. Enligt den sociala konstruktivismen är till och med könsorganen socialt konstruerade fiktioner. Detta är kulmen på 1900-talets allmänna idéutveckling i hysteriskt idealistisk riktning. Genom språket har *Homo sapiens* frigjort sig från biologin och lyfts upp till en kunskapsteoretisk och moralisk position högt ovan den naturkulerade skapelsen. Det bakomliggande resonemanget går ut på att vi genom språket blir medvetna om våra eventuella animaliska drifter och just därför lyckas besegra, behärska eller kanalisera dem. Detta är till stor del en from illusion. En av språkets huvudfunktioner är bedrägeriet.

Verbal manipulation hjälper oss ofta att dölja och förvränga våra verkliga motiv och drapera dem i en klädnad av falsk anständighet. Kort sagt, språket är vårt allra bästa hjälpmedel att befrämja samma "låga" motiv som driver alla andra djur; det är inte en verbal startraket som kastat ut oss i en transcendental bana.

Det kan också vara värt att påpeka att universum existerat i 15 miljarder år, liv i 3,5 miljarder år, hominider i 5 miljoner år och språket i kanske 100 000 år. I detta tidsperspektiv ter sig föreställningen om språkets ontologiska prioritet något bisarr.

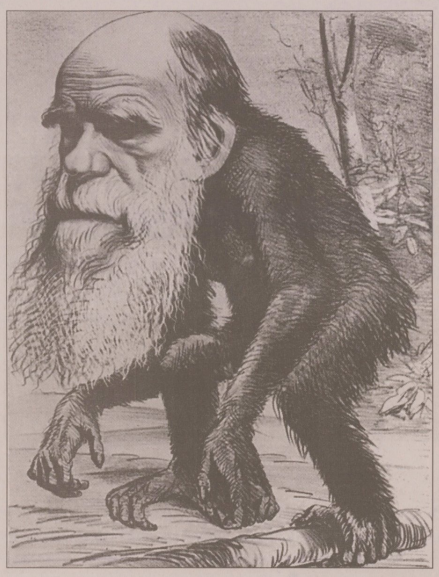

Inom antropologi, sociologi och psykologi har det sedan 1920-talet varit en överideologisk trossats att beteende och biologi är oförenliga storheter. Kulturen är ett autonomt system som bara kan förklaras i termer av sig själv enligt devisen "omnia cultura ex cultura". Den härskande miljödeterministiska doktrinen anses vara moderat och okontroversiell och anammas automatiskt av alla anständiga människor. De som förespråkar teorier om ett visst genetiskt inflytande över beteendet är lika automatiskt misstänkta för dolska, politiska motiv av reaktionär art. Eftersom teorin om miljöns allmakt är totalt dominerande inom det samhällsvetenskapliga tänkandet, kan det vara av intresse att klargöra positionens verkliga innebörd.

Ingen biolog har någonsin hävdat att människans beteende uteslutande styrs av fixerade, genetiska program – det skulle vara biologiskt nonsens. Det är i stället "miljöpartiet" som intar en extrem position genom att totalt utesluta genetiska faktorer från sina teorier. Förställningen om att människan föds med ett helt oömålerat psyke – som en tabula rasa – går tillbaka till de engelska empiristerna och spreds sedan med upplysningsfilosoferna. Dessa vittra herrar visste inte ett smack om hur hjärnan fungerar, vilket gör deras länsstolsspekulationer minst sagt luftiga. Även om människan föds intellektuellt ur arva, menar man, kompenseras detta i rikt mått av hennes fabulösa läraktighet. Med antropologen A. Montagues ord (1980): "Människor är allsidigt läraktiga, dvs de kan lära sig vad som helst och alltting som det är möjligt att lära sig." Uppfattningen att beteendet är opåverkat av "inneboende orsaker" har oreflekterat accepterats som respektive vetenskapers grundläggande premiss, inte som vad det verkligen är, en synnerligen egenartad och illa underbyggd biologisk teori. Den som hävdar att människan är obegränsat anpassningsbar har inte eliminerat biologin från sin teori utan måste implicit förutsätta sig existensen av vissa remarkabla, biologiska mekanismer som gör denna extrema grad av anpassliget möjlig. Inte nog med det – den som vill visa att till exempel sex är en ren inlärningsprodukt måste bevisa att könshormonerna inte har de effekter som endokrinologerna påstår att de har. Denna bifobi som utmärker människovetenskaperna har betingat ett mycket högt pris. Fokuseringen på abstrakta, formella strukturer, symbolsystem och supergeniska kollektiv har lett till en steril, skolastisk tradition, där olika sekter bekämpar varandra med teologisk hatfyllidhet. Miljontals så kallade forskningstimmar har inte lyckats frambringa en enda allmänt omfattad teori, metod eller ens terminologi.

I dramatisk kontrast till samhällsvetenskapernas stagnation har biologin sedan 1950-talet avancerat på alla frontavsnitt från molekylärbiologi till evolutionsteori. Det var därför oundvikligt att biologerna till slut skulle närma sig den gränsfortifikation som av hävd skiljer de två kulturerna från varandra.

Hädiska forskare började betvivla naturnödvändigheten av den intellektuella blockpolitik som resulterat i en total dikotomi mellan naturvetenskap å ena sidan och humaniora och samhällsvetenskap å den andra. Biologin intar en central position i det kunskapsspektrum som sträcker sig från fysik till sociologi och är därför den naturliga bropelaren för den som vill överbrygga den fatala kulturklyftan. Den biologiska attacken inleddes spektakulärt 1975, då harvardentomologen Edward O. Wilson publicerade "Sociobiology – the New Synthesis". I denna mastodontvolym på 700 dubbelspaltiga sidor gjorde Wilson en encyclopediskgenomgång av sociala organismer från slemsvampar till människor, vilka analyserades i strikt neodarwinistiska termer. Organismernas beteende förutsattes vara en produkt av samma lagar som reglerar anatomiska och fysiologiska anpassningar. Wilson kunde dessutom stödja sig på ett antal teoretiska genombrott som gjorts under 60-talet - G.G. Williams "analytiska gen", som gjort rent hus med gruppselektionen och den seglivade vanföreställningen att individen handlade för artens bästa, W. Hamiltons släktskapsselektion som förklarade varför altruism var möjlig mellan besläktade organismer, samt R. Trivers teori om reciprok altruism, som stipulerade villkoren för välvilja mellan obesläktade.

Wilsons banbrytande verk mottogs först med stor entusiasm i vetenskaplig och annan press. Lovorden förbyttes dock snart i sin motsats då olika marxistiska och allmänt radikala grupper ansåg sig ha förstått att sociobiologin var en ideologiskt motiverad pseudovetenskap, ägnad att legitimera otrevligheter som kapitalismens status quo, sexism, elitism, rasism och fascism. Amerikanska sociologförbundet diskuterade möjligheten av ett forskningsförbud. Den blide Wilson trakasserades handgripligen av sjävlutnämnda folktribuner som företrädde en "socialistisk vetenskap".

Den svenska sociobiologidebatten självdog tämligen omgående. Med DN i spetsen intog media en fientlig hållning och nästan ingenting av den snabbt växande litteraturen översattes. Så är det fortfarande. Istället har sociobiologin blivit allmänt bekant genom tv:s naturprogram – minsta barn vet numer att lejonhannar sprider sina självlika genser genom att bita ihjäl sina styvbarn.

Humanister och samhällsvetare fortsatte som om Darwin dött i vaggan. I den postmodernistiska cirkusmanegen, där ordet "sanning" alltid uppträder inom ironiska citationstecken, har man föga förståelse för en tänkare som hade "en instinkt för sanningen".

Det rättänkande etablissemanget med feministerna i spetsen förfasar sig över varje tendens till biologism. I USA och England, däremot, blomstrar det sociobiologiska forskningsprogrammet, nu under artistnamnet evolutionär psykologi. Denna utgår ifrån några principer: 1. Att hjärnan är ett fysiskt system som genererar beteenden vilka på det hela taget gynnar innehavarens överlevnad och fortplantning. 2. Att våra naturala program har utformats av evolutionen för att lösa problem som mött vår art under de ekologiska förhållanden som dominerat vår utvecklingshistoria. 3. Att medvetandet bara är toppen av det cerebrala isberget och att mer än 90% av hjärnans informationsbehandling sköts av ett kollektiv högt specialiserade modvetandets horisont.

Följden av ovan sagda är att vi är optimalt anpassade till en tillvaro som jägare och samlare på savannen och att våra stenåldershjärnor har uppenbara svårigheter att hantera moderna tider. En darwinistisk psykologi kanske äntligen kan ge oss en människokunskap värd namnet någon gång in på det nya årtusendet. Alternativet till att tänka evolutionärt är att inte tänka alls – eller, för att tala med Nils Ferlin: till slut så är du dock, du jordens konung / trots dina skalders rökelse och honung / en stackars apa blott på dekadansen / som tappat både sinnesron och svansen.

Redaktör: Annie Törner Ödman, tel 08-13 56 98, telefax 08-13 54 40, e-post: brevred@svd.se

Brev till redaktören

Adress: Brev till redaktören, Svenska Dagbladet, 105 17 Stockholm

Vem bryr sig om miljön?

På ett liknande sätt som SvD (16/8) kritiserar Krav kan man även kritisera Bra miljöval (Naturskyddsföreningen)och Svanen (Nordisk miljömärkning) samt även KF:s miljövarumärke Änglamark och Icas Skona.

Om man tittar på kemisk-tekniska varor som tvätt- och diskmedel finner man att de flesta produkterna har någon typ av miljömärkning. Både Bra miljöval och Svanen ställer krav på vilka komponenter som får vara med i produkten samt i hur stora mängder. Vissa komponenter, som ibland är mycket effektiva, får inte vara med och ersätts då av andra, oftast mindre effektiva, som man därmed måste tillsätta i större mängder och/eller som är skadliga för miljön på något annat sätt. Ett antal komponenter utesluts eller tillåts, fast i begränsad mängd, enbart utifrån egna subjektiva värderingar.

Om man verkligen vill få bort en kemikalie, baserat på vetenskapliga grunder, så kan man göra det betydligt billigare och ärligare medelst lagstiftning eller eventuellt avtal med industrin. Att formulera till exempel ett tvätteller diskmedel som faller inom miljömärkningskriterierna är inte speciellt svårt.

Vem gynnas då av dessa miljömärkningar? Naturligtvis ger det ett klirr i kassan för framför allt Nordisk miljömärkning som får del av omsättningen. Det är troligen även meningen att våra samveten skall vara något lättade liksom våra plånböcker.

Förutom att konsumenternas ekonomi blir sämre, missgynnas även de företag, oftast mindre, innovativa sådana, som verkligen vill tillverka produkter som påverkar miljön i betydligt mindre utsträckning. Eftersom de flesta produkter i butiken är miljömärkta och i princip innehåller samma typ av komponenter, hur skall kunderna då kunna se om det finns någon produkt som påverkar miljön avsevärt mindre.

Ifall miljömärkningsdelegationerna hade menat allvar med sitt arbete hade de troligen slutat existera. Ifall KF och Ica hade menat allvar med sina reklamkampanjer kring miljön så hade de erbjudit sina kunder alternativa produkter som är mindre skadliga för miljön. I stället säljer t ex KF i dag produkter med sitt eget miljövarumärke Änglamark, som inte ens uppfyller de enkla kriterierna från Bra miljöval och Svanen.

Detta visar med all tydlighet att inte vare sig miljömärkningsdelegationerna eller de två dominerande och styrande aktörerna inom handeln, KF och Ica, bryr sig om miljön, utan att något helt annat styr deras agerande.

Peter Skagerlind, tekn dr, kemikonsult, Höganäs

Gör som Storbritannien slopa patientavgifterna!

Kostnaden år 1997 för hälso- och sjukvård inom Stockholms läns landstingsområde var (enligt årsredovisningen) cirka 18 miljarder. Till finansieringen bidrog patientavgifterna med endast cirka 0,9 miljarder (5 procent), resten täcktes av staten, dvs skattebetalarna. (För sjukhusvård är avgiften som bekant 70 kronor per dygn oavsett vilken vård som tillhandahålls, vilket gissningsvis i genomsnitt är mindre än 1 procent av den verkliga kostnaden.) Sannolikt är proportionerna i övriga Sverige desamma. Man frågar sig hur mycket av patientavgifterna som blir kvar för vården när man dragit av kostnaden för pappersexercisen.

Varför inte göra som i Storbritannien där husläkare och sjukhusvård finns att tillgå avgiftsfritt. Ingen behöver sakna sakkunnig specialistvård, men för läkare eller sjukhus utanför det avgiftsfria systemet (om man t ex vill ha tillgång till snabbare vård) måste man betala. Försäkringsbolag erbjuder täckning av sådana kostnader. Det man på så sätt betalar ökar resurserna inom vården utan att skattebetalarna belastas.

Det skall tilläggas att Storbritannien har proportionsvis mycket lägre kostnader för sjukvården än vi har och erbjuder en kvalitet av internationell toppklass.

Arne W Finné, civilingenjör, Lidingö

Trafikdöden och andra dödar

Trafiksäkerheten är förvisso ett angeläget ämne, men frågan är om inte somliga nu tappat sinnet för proportioner.

Trafikdöden med drygt 500 offer per år är en av de mindre orsakerna till förtidig död i Sverige. Självmordens antal uppgår till 1 600 och sprit och tobak anses vardera lägga minst 5 000 svenskar i graven årligen. Fet mat o dyl ohälsosamma levnadsvanor svarar för tusentals dödsfall.

Nu vill man alltså avsätta enorma resurser för att minska antalet trafikdödade med kanske i bästa fall ett hundratal. Om dessa pengar satsades på t ex utvidgad och effektiviserad alkoholistvård skulle förmodligen fler liv räddas än vad som motsvaras av hela trafikdöden! Politiker och byråkrater plockar ut små, till synes hanterbara problem för att ge sken av effektivitet. De verkligt stora och viktiga men samtidigt besvärliga frågorna undviker man.

Det finns i Sverige ett starkt politiskt och samhällsekonomiskt krav på snabba transporter. De röstberättigade medborgarna är inte villiga att betala hur mycket som helst för en hela tiden minskande ökning av trafiksäkerheten. Den dag restiderna förlängs och konsumentpriserna stiger på grund av höjda transportkostnader kommer en politisk reaktion.

Stefan Atterberg, Stockholm

Kommentar till Tomas Holmströms replik om obehöriga lärare (Brännpunkt 19/8):
Folkhögskolan var förr mycket av en pedagogisk försöksinstitution och mycket av det som i dag anses vara modern pedagogik är för en gammal folkhögskollärare relikter från fordom.

När jag kom till folkhögskolan för nästan 40 år sedan var rektorn civilingenjör, lärarna pol mag, med kand, teol kand, en var amerikansk Dr Phil etc. Någon var kommen från ett bildningsförbund och dessutom fanns "övningslärare", vanligen några snickare från orten osv. Själv hade jag viss yrkeserfarenhet och en fil kand med 14 ämnen (natur, humaniora, estet etc). Lärarexamen var ett okänt begrepp!

Dagens lärare har alla gått folkhögskollärarlinjen på Lärarhögskolan och kan bara undervisa i sin ämnesgrupp och folkhögskolan har blivit en kopia av Komvux! Hur med journalister?

Roy Johansson
Dalslands folkhögskola

Återkommer från en trevlig 24-timmarskryssning med Birka Princess.
Fyra fem tulltjänstemän bevakar strömmen av pensionärer med deras rullvagnar. En del tas in för kontroll.

Någon försöker kanske ta in en å två liter för mycket starkt – så fruktansvärt!

Böter och inga varor med hem för den "kriminelle".

Får ni verkligen in avgifter så det täcker lönerna för tullstyrkan? Skulle den inte göra mer nytta vid långtradar- och personbilskontroll där det gäller tusentals liter per "haffning"?

Nej, bästa Tullverket, koncentrera er på större uppgifter och lämna oss småhandlare i fred. Låt oss ha det lilla roliga som står till buds nu på livets höst!

Gun Hansson, Stockholm